

VJERSKI PROGRAM

Remzija PITIĆ

Islamska zajednica se sa problemom zastupljenosti religijskog programa na RTV-stanicama te tretiranjem vjerskih događaja i manifestacija susrela krajem prošloga stoljeća. Tada se javljaju prvi glasovi za pokretanjem vjerskoga programa na nekim stanicama te praćenjem vjerskih događaja i manifestacija u redovnome terminu vijesti.

Nova televizijska kuća u Sarajevu *Dobre vibracije* prva je probila led i, zahvaljujući najviše rahmetli Ismetu Šljivi, šehidu, počela sa realiziranjem emisija vjerskog sadržaja. Godine 1990. državna Televizija Sarajevo uvodi emisiju *Jednoduše*, a pokreću se i emisije na radiostanicama.

Nesnalaženja, uvjetovana subjektivnim i objektivnim razlozima, u tom periodu bila su obostrana. Medijske kuće nisu mogle same raditi program, a nije im se *sarađivalo* sa Islamskom zajednicom. Teško breme ideoloških naslaga opterećivalo je razvoj vjerskoga programa. Sa druge strane, Islamska zajednica nije imala kadrove koji bi mogli kvalitetno pokrivati ovo područje.

U takvoj situaciji nastaju dva pristupa rješavanju problema, a takav odnos, sa manjim i većim odstupanjima, traje i danas.

a) RTV-kuće pristaju, iako nerado, realizirati vjerski program, ali da ga uređuju ljudi koji se profesionalno bave novinarstvom (primjer: emisija *Jednoduše* TV Sarajevo s kraja devedesetih godina prošlog stoljeća i RTRS i BHT danas). U izuzetnim prilikama, traži se saradnja Islamske zajednice za realiziranje pojedinih sadržaja, posebno direktnih prijenosa;

b) Islamska zajednica, sa druge strane, insistira da urednici ovih programa budu ljudi koji imaju teološko obrazovanje ili oni koji uz teološko imaju i obrazovanje srodno žurnalističkome zanatu (primjer: TV Federacije i Radio Federacije).

Različita polazišta vjerskih zajednica i medijskih kuća govore o težini problema vjerskoga novinarstva, kao i različitim polaznim tačkama na dugoročnijem rješavanju ovog pitanja. Također, važna činjenica je nepostojanje nijedne obrazovne institucije u ovoj zemlji koja ima katedru religijskoga novinarstva. Čini se kako ovi problemi nadilaze i samu Islamsku zajednicu i njene ljudske i materijalne resurse. Problem vjerskoga novinarstva, prema našem mišljenju, problem je i nedostatka kadrova koji bi kvalitetno prezentirali islam.

Tabelarni pregled RTV-stanica u Bosni i Hercegovini

Administrativno područje	Radio			Televizija		
	Br. stanica	Javnih	Privatnih	Br. stanica	Javnih	Privatnih
Federacija BiH	89	45	44	26	12	14
Republika Srpska	53	37	16	12	2	10
Distrikt Brčko	3	1	2	1	0	1
Ukupno	145	83	62	39	14	25

Pregled redovnih i povremenih vjerskih emisija na RTV-stanicama

Prisutnost vjerskog programa						
Administrativno područje	Radio		Televizija		Status stanice	
	Redovni	Povremeni	Redovni	Povremeni	Javne	Privatne
Federacija BiH	25	6	12	6	49	3
Republika Srpska	0	0	0	0	0	0
Distrikt Brčko	1	1	0	0	1	0
Ukupno	26	7	12	6	50	3

Na javnim emiterima ukupno se na teritoriji Bosne i Hercegovine sedmično emitira 1.358 minuta vjerskoga programa na radiostanicama i 300 minuta na televizijskim stanicama.

Napomena: Javni servis Bosne i Hercegovine, odnosno BHT, BH Radio 1, Radio Televizija Federacije Bosne i Hercegovine te Radio Televizija Republike Srpske nisu obuhvaćeni tabelarnim pregledom. Razlog za to je status ovih emitera kao Javnog servisa Bosne i Hercegovine i specifičnosti koje proizlaze iz tog statusa te njihovo posebno tretiranje u ovom izvještaju.

JAVNI SERVIS

a) Radio Federacije

Saradnja Islamske zajednice i državnih, a kasnije javnih RTV-stanica traje već petnaest godina. Na Radio Sarajevu, kasnije Radiju Bosne i Hercegovine i danas Radiju Federacije, postoje redovni sedmični sadržaji vjerskoga programa. Ovi programi realiziraju se u saradnji sa Islamskom zajednicom na način da Javni servis osigura tehničku podršku, a Islamska zajednica preporučuje urednike i voditelje programa. Ovakva praksa pokazala se dobrom i kvalitetom i sadržajem programa.

Polusatna sedmična emisija na Radiju Federacije Bosne i Hercegovine *Islamske teme*

uskoro navršava petnaest godina emitiranja. Ova emisija tretira značajne događaje u Islamskoj zajednici, značajne datume muslimanskoga kalendara i obrađuje važne teme muslimanske duhovnosti i baštine.

Slušaoci Radija Federacije Bosne i Hercegovine svakoga petka u devet sati mogu slušati *Islamske teme*, emisiju koja je bez prekida realizirana 15 godina. To znači da je samo ovaj programski sadržaj do sada ponudio 25.920 minuta programa. Od 2001. do 2005. godine na istoj stanici emitirana je redovna mjesečna emisija *Znakovi vjere* u trajanju od 60 minuta. Do sada je u okviru ovog serijala emitirano 3.240 minuta programa.

b) BH Radio 1

Ova članica javnoga servisa Bosne i Hercegovine ima redovnu dijalošku emisiju u kojoj sudjeluju urednici iz sve tri velike konfesije i razmatraju neko od pitanja zajedničko svim religijama. Prigodom značajnijih datuma, i na ovoj radiostanici realiziraju se posebni sadržaji za pojedine konfesije, tj. onu čiji se značajni datum obilježava. Emisija traje 60 minuta

c) Radio Republike Srpske

Vjerskoprosvjetna služba je, u saradnji sa banjalučkim muftijom, pokrenula emisiju na ovome radiju. Urednici su u početku dolazili iz Sarajeva ili su montaže radili u Lukavici. Kasnije je ovaj dio posla preuzela muallima iz Medžlisa Banja Luka. Tokom dvije godine, kad je program realiziran u saradnji sa Islamskom zajednicom, emitirano je 1.080 minuta programa.

d) Radio 202

Zbog specifičnosti uređivačke politike na ovoj radiostanici, iako pripada Javnome servisu, nema vjerskoga programa.

e) BHT 1

Ova medijska kuća od kraja 2005. godine ima redovnu emisiju vjerskog sadržaja. Emisiju *Duhovni mostovi* realizira Televizija Republike Srpske za BHT. Islamska zajednica ni na koji način nije bila uključena u izradu koncepta ovog programskog sadržaja, koji je, po našem mišljenju, vrlo skroman, štur i netelevizičan.

Razloga za to ima mnogo, a jedan od osnovnih je nepostojanje religijskog programa kao programa unutar Javnog servisa, pa čak ni Redakcije vjerskog programa, u okviru kojeg bi se nesmetano, kvalitetno i aktuelno mogli realizirati ovakvi sadržaji. Mi smo u više navrata sugerirali, tražili i predlagali formiranje ovog program kao jedino pravo rješenja za realiziranje vjerskog programa na javnim emiterima. Religijski program, kao i svaki drugi program RTV-a, imao bi strukturu, budžet, kadrove i plan rada. Ovako je to stihijno organiziran koncept po principu „Nek ima šta bilo“.

f) Televizija Federacije Bosne i Hercegovine

Od 2001. godine redovno se emitira polusatna vjerska emisija svake sedmice. Razgovori o pokretanju ovih programskih sadržaja trajali su punih pet godina. Dva puta su ekipe vraćane sa terena u vrijeme dok su snimale prve kadrove za pilot-projekt redovnog vjerskoga programa. Promjene na čelu kuće tih godina (2001.) omogućile su pokretanje redovne emisije. *Mozaik religija* Televizije Federacije Bosne i Hercegovine ovih dana ulazi u šestu godinu redovnoga emitiranja. U okviru ovoga serijala, emitirano je 2.750 minuta programskih sadržaja.

g) Televizija Republike Srpske

Na ovoj televiziji postoji *vjerski program*, ali njegov koncept, uređivanje i realiziranje u cijelosti obavljaju novinari ove kuće. Islamska zajednica nije imala mogućnosti kandidirati spoljnog saradnika za realiziranje vjerskog programa na ovoj stanici. Također, Srpska pravoslavna crkva, ne računajući termine mimo vjerskog programa, ima veći prostor i minutažu nego sve tri ostale konfesije zajedno. Ovi programski sadržaji su vrlo siromašni, a nerijetko se potkradu i takve materijalne greške kakav je slučaj sa kadrom u kojem djevojka obavlja namaz s mihrabom iza leđa. To je pokazatelj elementarnoga neznanja i neupućenosti, ali i nehtijenja da se konsultira struka. Ali, to u našem novinarstvu nije karakteristično samo za vjerski program, iako je on najosjetljiviji na svaku vrstu propusta i greške.

RAMAZANSKI PROGRAM

Realiziranje vjerskoga programa u ramazanu intenzivnije je i obimom i sadržajem. Jedan broj RTV-stanica, koje nemaju redovni vjerski program, u ramazanu, ipak, imaju neke sadržaje na način i u formi koju uspiju realizirati.

a) Javni servis BiH

RTV Federacije Bosne i Hercegovine imalaje 10 godina (Radio, 15) redovni ramazanski program. Na Radiju Federacije program je realiziran za sehur i iftar, a na Televiziji samo za iftar. Osim toga rađene su specijalne emisije i direktni prijenosi. Prema našoj evidenciji, tokom ramazana prosječno je emitirano 2.875 minuta programskih sadržaja, odnosno 1.285 minuta televizijskog i 1.590 minuta radijskoga programa. Uz iftar je realizirano 1.740 minuta programa, 3.000 minuta specijalnih emisija te 4.800 minuta direktnih prijenosa.

Također, prema našem uvidu, na javnim emiterima do sada je realizirano 64.320 minuta vjerskoga programa. Napominjemo da se radi isključivo o programu koji je realizirala Vjerskoprosvjerna služba i da nisu uvršteni programski sadržaji drugih proizvođača i stranih RTV-stanica.

Od 2004. godine iz *Sivog doma* više nema iftarskog programa, osim na Radiju Federacije. Ovdje se nećemo baviti razlozima zašto je ovaj program kojeg protjeran sa javnim emitera. Kazat ćemo samo da je ideološko breme *novih demokrata* preteško i njima samima da bi mogli razumno, racionalno i demokratski razumijevati stvari, ljude i događaje, a posebno potrebe i interese gledalaca i slušalaca.

Televizija Federacije je i nakon zabrane ramazanskog programa nastavila svojim gledaocima nuditi sadržaje tokom ramazana, ali mimo termina iftara. Mi s time nismo zadovoljni. Ali, u odnosu na druge emitere, FTV barem nešto nudi. Drugi su taj *progona* obavili u totalitetu.

b) Ostale javne stanice

Velika većina lokalnih javnih stanica ima redovan program tokom ramazana i on

je, barem što se minutaže tiče, desetorostruko obimniji nego mimo ramazana.

Prema našoj evidenciji, tokom ramazana prosječno se emitira 43.200 minuta vjerskoga programa na ostalim stanicama u Bosni i Hercegovini, ne računajući Javni servis BiH.

KOMERCIJALNE STANICE

Dvije su vrste komercijalnih stanica koje imaju vjerski program:

- stanice koje u svojim programskim sadržajima imaju redovne ili povremene termine rezervirane za vjerski program;
- stanice koje su u cijelosti *islamske*.

Većina komercijalnih stanica iz prve grupe ima neki vid saradnje sa Islamskom zajednicom, a vjerski programi nekih od tih stanica su, posebno u nedostatku programa na Javnom servisu, vrlo slušani i gledani. Takvi su, naprimjer, *BM Radio* iz Zenice, *Kalman radio* iz Sarajeva itd.

Drugoj grupi stanica pripada, naprimjer, *Radio Naba*, koja sebe etiketira kao vjersku stanicu. O kakvoj se prezentaciji vjere radi znaju svi koji su imali prilike barem dva puta slušati neki od *revolucionarnih vazova* emitiranih na ovoj stanici.

Komercijalne stanice se ne finansiraju iz javnih fondova te tako i nemaju zakonsku obavezu imati vjerski program.

Ipak, za svaku je pohvalu njihov napor da i ove sadržaje imaju u svojoj programskoj shemi i taj njihov napor treba poduprijeti i podržati kako bi se razvijao i unapređivao kvalitet i sadržaj vjerskog programa.

KADROVI

Značajnu, vjerovatno i najvažniju kariku vjerskoga programa čine kadrovi. Nažalost, većinu ovih sadržaja realiziraju ili volonteri ili spoljni saradnici angažirani prema potrebi.

Urednici vjerskoga programa su vrlo šaroliko društvo, od onih sa osnovnom školom do akademski obrazovanih. Kao i na drugim poljima, i ovdje je većina realizatora programa sa srednjom stručnom spremom. I dok je 2002.

godine većina kadrova bila sa SSS, danas se već primičemo procentu koji odnosi prevagu u korist VSS.

Stručna osposobljenost

Najveći broj onih koji realiziraju vjerski program (90%) završili su medresu ili Fakultet islamskih nauka.

Među urednicima ima i jedan broj onih koji studiraju različite fakultete i honorarno se angažiraju za realiziranje programskih sadržaja. Iako ne mislimo da su jedino i najbolje rješenje za ovaj posao oni koji završe Fakultet političkih nauka, Odsjek za žurnalistiku, ipak se kadrovi koji realiziraju ove sadržaje moraju vrlo ozbiljno uputiti u tehniku i tehnologiju elektronskih medija.

U vezi s tim, organizirana su četiri stručna seminara za urednike i studente koji rade ili će raditi vjerski program.

Opće stanje

a) Tretiranje islama

Islamska zajednica nema zadovoljavajući nivo uređene komunikacije sa javnošću (primjer: posljednje saopćenje Komisije šerijatskih pravnikâ o slučaju Mulalić), niti ima izgleda da će to uskoro imati.

b) Mediji, elektronski posebno, nakon 11. septembra *love vještice* koje su uglavnom muslimanskih korijena, i to značajno utiče i na stanje u našoj zemlji. Naši mediji nisu nikakva oaza, oni samo prate trendove u svijetu. Globalna kriza nastala nakon 11. septembra umnogome diktira i trendove u bh. novinarstvu.

U doba opće antimuslimanske histerije, religijski program za muslimane na našim elektronskim medijima, i kad ga ima, doživljava se kao uljez, strano tijelo, maligni sadržaj kojeg se treba riješiti. To će biti tako sve dok bude ovakva globalna klima i dok kućom na Alipašinom polju budu upravljali ideološki podobni, a ne sposobni ljudi.

Predlažući neke smjernice za prevazilaženje ovakvoga stanja i pronalaženja rješenja, Komisija Sabora Islamske zajednice predložila je neke smjernice i aktivnosti koje treba realizirati. Ovdje ih navodimo smatrajući iznimno važnim početak njihove primjene.

Komisija Sabora Islamske zajednice za medije predlaže ovome tijelu sljedeće:

1. formiranje studija Islamske zajednice za proizvodnju programa;
2. aktualiziranje projekta *Radio Islamske zajednice*;
3. formiranje posebne službe (Medija centra) iz već postojećih za analizu medija, realiziranje programa i saradnju sa lokalnim radio i televizijskim stanicama;
4. proizvodnja vlastitog programa i njegova distribucija;
5. školovanje, usavršavanje i osposobljavanje kadrova u zemlji i inozemstvu.

Želimo li pratiti trendove ere elektronike, naše poruke moraju biti odašiljane preko elektronskih nosača zvuka i slike i takve nuđene muslimanima u zemlji i inozemstvu. Danas, kad je ljubitelja dobre knjige sve manje, elektronska pomagala nameću se kao nužna u našem svakodnevnom radu na prenošenju barem djelića poruka dragoga Boga.